

Snežana Joksimović

Božo Vrećo, A SAV ŽIVOT ŠTO JE AKO LJUBAV NIJE

„Jer pesnik je naročito biće: on je lak, krilat i svešten, i ne može pevati
pre nego što bude ponesen zanosom, pre nego što bude
izvan sebe i svoga mirnog razuma...“ (Platon, *Ijon*)

U eri globalizacije i tehnoloških dostignuća koja su omogućila pojavu „muzičke industrije” i hiperprodukcije, kao da je pomalo zaboravljen onaj kreativni čin pisanja muzike - stvaralački nadahnut, iskren i jednostavno lep. U sociološkom smislu, kič proizilazi iz obezličenog i osiromašenog života masa, principa osrednjosti, lošeg ukusa. Obesmišljenost tekstova, gomila praznih reči i lažnih osećanja implicitira da skoro svi slušaju istu muziku i da su kulturni i etnički identiteti sve manje prisutni u stvaralaštvu. Dakle, na jednoj strani imamo pitanje lošeg ukusa u muzici, a na drugoj uticaj globalizacije kao fenomena i paradoks u vezi sa tim na koji će se nešto kasnije osvrnuti.

Entoni Ešli Kuper, treći lord od Šaftsberija, engleski filozof i političar iz druge polovine 17. veka, govorio je o medjusobnoj povezanosti ukusa, moralne svesti i politike. Smatrao je da je muzički ukus najautentičniji izraz ljudske duše, ali i da je u njemu oličeno stanje u državi, dakle ako dobro oslušnemo šta narod sluša, mogli bismo da dobijemo uvid u političko stanje društva. Smatrao je da narodi koji loše žive imaju loš ukus, ali i da narod sa takvim pervertovanim ukusom po definiciji bira vlast koja će je održati u poziciji u kojoj se nalazi. Muzički ukus Šaftsberi je video kao segment na koji se najmanje može uticati vaspitanjem i obrazovanjem, jer se duša „lepi” za ono što joj se dopada i ne može se od toga suštinski odvojiti. Ipak, stiče se utisak da neka muzička dela, i to upravo ona koja imaju moć da komuniciraju sa slušaocem, često ne dodju do njega iz nekih razloga, manje ili više zanimljivih za sociološko-antropološku analizu. Pa tako, ako se interpretator na bilo koji način izdvaja ili razlikuje od većine - to se na ovom našem balkanskom prostoru još uvek teško prihvata, on čak biva izložen stigmatizaciji, a slušalac uskraćen za doživljaj.

Jedan od umetnika kojeg najčešće osporavaju oni koji ne slušaju njegovu muziku, dovoljno provokativan i intrigantan, Božo Vrećo, ulazi u srca onih koji se usudjuju da razbiju nametnute, ali i vlastite stereotipe.

*

Boža Vreća sam počela da slušam kad se pojavila pesma „Ko li noćas miluje ti kosu”, slučajno sam je otkrila i odreagovala „na prvu”. Nešto ranije moja čerka je

u goste dovela svog druga i, jedne večeri, sede oni tako i slušaju sevdalinku u interpretaciji glasa koji zvuči pomalo androgino, ni striktno muški niti ženski. Pitam ih kakve su to obrade i zašto ne slušaju originale poput Nade Mamule i sl; „Božo Vrećo, mama...” beše odgovor na moje pitanje i na tome ostade. I tek, „Ko li noćas...” i onaj osećaj kada te muzika odvede na neko drugo mesto.

Sledeće što otkrivam je pesma „Crne oči”, a onda se vraćam na propušteno gradivo - *Halku* i sevdalinku. Izdvojila bih interpretacije „Oj Zumreto dušo moja”, „Dvije su se vode zavadile”, zatim veoma emotivnu interpretaciju često izvodjene balade o Ibrahim-begu koji je osudjen na smrt i oprاشta se od svoje dece ostavljujući bratu u amanet brigu o njima, itd. Potom ćemo se deca i ja „primiti” istovremeno na „Koliko su teška tudja milovanja”, pustiću je mami koja zna sve sevdalinku, a ona će se začuditi kako joj je „promakla ovako lepa pesma“, da bih tek kasnije videla da je autor i muzike i teksta niko drugi do Božo Vrećo, tu će me sasvim kupiti. Čovek, dakle, stvara sevdah.

*

„Sawda” je arapska reč, prevod arapskih pisaca za „crnu žuč” i osećanje melanholičnosti (u starogrčkom „melaine khole”), a pošto je ljubav uzrok takvih osećanja - prevodi se, sa turskog (sevda) recimo, i kao ljubav. Sevdalinka je prvenstveno gradska narodna pesma Bošnjaka, mada je popularna širom Balkana.

Moj doživljaj sevdaha seže u najranije detinjstvo kada sam sa svojih 6 sestara (jedna rođena, dve od tetke i tri od ujaka), u dedinoj kafani u Valjevu neminovno inficirana ovom muzikom, ali i atmosferom, u kojoj su moja majka, tetka i ujak izgledali nekako čudno, pomalo onako kao što bi sam Vrećo rekao: „zdrav je, a bolan onaj koji se u sevdahu nadje” (parafraza iz Mitketovog čuvenog monologa u „Koštani”). Otuda je u periodu sazrevanja postojala odredjena doza nepoverenja ili zazora prema ovom žanru, a osim toga generacijski smo pripadali rok muzici, pre svega. Narodnjaci su se slušali isključivo na „veseljima” a mi, zapelcovani sevdahom, jedino smo u tim situacijama dozvoljavali da nas poneše ta melanolija i opet, uglavnom, bili čudni za većinu naših drugara. Ja bih onda naručivala „Lijepi li su mostarski dućani” ili „Snijeg pade na behar, na voće” i sl. To je period kad sam počela da shvatam mehanički naučene tekstove u detinjstvu („Ah meraka u

večeri rane” u mojoj dečijoj verziji značilo je nešto kao „Amerika u večeri rane”, a tu je i gomila nebuloznih tumačenja reči: akšamlija, sabah, rahatluk, bazerdžani, terezija itd). Osvešćivanjem značenja reči i čitavih stihova sevdalinki počinjemo da smanjujemo nelagodnost i začudjenost značajnim i skoro bolnim izrazima lica koja uživaju pevajući ili slušajući ove pesme, a s godinama i da ih sasvim osećamo kao svoje.

Ekspresivnost, molski akordi, patos, bezdan, francuska barokna muzika, bogata harmonija, nesrećne ljubavi, balkanski bluz ili fado, saz kao instrument; sevdah kao ljubavna čežnja, jedna vrsta aure koju živi čovek oseća kao lepotu, tuga za prošlim ili promašenim; nekako je sve to vanvremeno, univerzalno i oslobadajuće. I da li pripada svakome?

Sevdah se poredi sa fadom. U tekstu pod nazivom „Rođenje tragedije iz duha globalizacije” objavljenom u časopisu *Vreme* (1.12.2011), Ivan Janković kaže:

„Fado pevač peva na portugalskom, bosanski sevdalija peva na mnogoimenom jeziku balkanskih Slovena. Ali obojica pevaju istu pesmu! Ne samo da je to jedna ista pesma o sevdahu-saudade, ljubavnoj čežnji, lišenosti, melanholijskom potekloj iz razdvojenosti. Oni pevaju na isti način; ista kombinacija dioniskog kiptenja bola, energije, „derta”, i najvišeg apolonskog samosupregnuća, samodistance, gotovo herojskog samoprevazilaženja. Isti eros kombinovan sa jednom aristokratskom, nadmoćnom, eteričnom oduhovljenošću, gotovo paradigmom grčkog Apolona. Isti mujezinski ton koji kombinuje jedno erotizovano osećanje prožeto setom sa savršenom samokontrolom i samorefleksijom. To je pesma koja ne „ponese” uz koju se ne igra, koja ne veseli, koja ne „zabavlja”. To je pesma najviše unutrašnje duhovne koncentracije, koja zahteva posebno stanje svesti, poseban spiritualni napor: „treba smijeti prodrijeti do njezina rafinmana”, kako govori pokojni dr Polovina.”

Autor potom obrazlaže kako taj patos, zajednički za obe pesme, nije evropski. Kako to nije stiglo ni od Grka i Rimljana, niti poteklo iz folklora domaćih evropskih plemena, ni u Iberiji niti na Balkanu. Već da je doneto spolja: iz Arabije i Male Azije i da to nije uvek lako reći u uho evropskoj oholosti:

„Misaoni lirizam fada, toliko blizak istom takvom uzvišenom lirizmu sevdalinke, dolazi iz jednog drugog sveta, skoro sa druge planete u odnosu na horizont

proizvodnje „kulture“ kao političkog identiteta. On je ličan, nepolitički, individualistički, i zbog svega toga univerzalan. On izvire iz jednog osećanja života koje je mnogo, mnogo starije od evropskog romantizma i evropskih novovekovnih mitova.“

I konačno:

„One su spomenici globalizacije, jedinstva kulture i jedinstva ljudskog roda. Fado i sevdah nisu „world-music“, nisu egzotični zvuci dalekih krajeva van zapadnog kulturnog kruga: to su pesme centra kulturne gravitacije našeg sveta.“

U direktnoj vezi sa procesom globalizacije su nove informaciono-komunikacione tehnologije – internet i sve zajedno ide na ruku lokalnim muzičkim tradicijama. U tome i jeste paradoks: iako se globalizacija zasniva na činjenici da svi živimo u jednom velikom selu, to ne znači nužno da postajemo uniformisani već pre mogućnost prožimanja lokalnih tradicija (kako bismo uopšte došli na ideju da poredimo sevdah i fado, sevdah i bluz itd?).

Dakle, internet je doprineo da se sevdah primakne globalnoj publici i tako postane „živa“ tradicija ili angažovano kulturno nasledje. Muzika Boža Vreća, kako u virtualnom globalnom okruženju gde iz dana u dan zadobija sve više i više poštovalaca, tako i na koncertima širom sveta - postaje deo tog *world music* fenomena, i više od toga, što bi autor prethodnog citata rekao - deo centra kulturne gravitacije našeg sveta.

Božo Vrećo dolazi iz Foče, odrastao je sa majkom i dve starije sestre, otac mu je preminuo kad je bio sasvim mali. Božov put nije bio lak. On sam kaže da treba biti istrajan, ne odustajati uprkos preprekama i verovati u sebe. „*Bitno je da živiš život koji imaš i ne stidiš se ožiljaka koje nisiš. Svi oni su i dalje tu, i oni su od nas stvorili jake osobe. Da nije bilo svih tih ožiljaka, nasrtanja, svih udaraca, sigurno da danas ne bih bio tako samostalan, siguran u sebe, verodostojan i istinit.*” Uprkos teškom detinjstvu, Božo je uspeo da radi ono što najviše voli, da peva i stvara svoju muziku, dajući veliki doprinos tradicionalnoj pesmi – sevdalinki. Arheolog po struci, kaže da je sevdah njegova najveća iskopina. „*To što on radi sa sevdalinkama, kao i s pjesmama koje sam piše i koje, zapravo, i nisu sevdalinke, nije ni obrada, ni osvremenjivanje, ni kalemljenje jedne muzike na drugu: Božo pjeva po mjeri svog osjećaja, izvan vremena i konteksta. Tako bi pjevao i 1914, i sto godina ranije, i u osamnaestom stoljeću. Bilo kada. I lijepo ga je čuti.*” (Miljenko Jergović, *Jutarnji list*, 2015.)

O čemu Božo peva? Nastavljujući tradiciju sevdaha, on peva o čežnji osamljene drage ili dragog,

o izneverenom dragom ili dragoj, o ljubavnom rastanku, o smrti dragog, o motivu nametnutog izbora neveste... On se izražava jednostavno, razumljivo, a slojevito, proživljeno. „*Vrećo ne piše zato što ima nešto za reći, već zato što to mora reći*” (Matej Devčić: „Vertherovski junak sevdaha”, <https://www.muzika.hr/albumi/bozo-vreco-melek/>). Vokal, njegovo glavno oružje, naglašen ponekim instrumentom, stvara potpunu harmoniju. Virtuoznost i istovremena suptilnost ovaj lirske tenor čine epifanijskim i kao takav (jedinstveni umetnički koncept) privlači pažnju i puni dvorane ne samo na ovim prostorima već i širom Evrope, a odnedavno i na američkom kontinentu.

Vrećov vizuelni identitet, definisan feminino - masculino dualitetom, savršeno dopunjaje njegov muzički i umetnički izraz. „... *Slobodan i lijep, heruvim među ojađenim i unesrećenim ljudima*” (M.Jergović, *Jutarnji list*, 2015.) Čak je i *New York Times* rekao da se radi o umetniku andjeoskog glasa koji leči duše i otvara srca i sinonim je potpune slobode. Sam umetnik ističe da spaja istok i zapad – sefarde, islam, vizantiju, pravoslavlje... Ne deklariše se ni kao pravoslavac niti kao musliman niti kao Jevrejin, ono što je njemu najbliže jeste sufizam koji ljubav predstavlja kao božanstvo. Bliska mu je i mitologija. Za nastupe kaže da bira uvek sakralne objekte ili teatarske prostore jer želi da sevdah uvek bude na tom pijedestalu, nikada od njega ne čini lakrdiju.

U svojim javnim nastupima Božo Vrećo naglašava da su sloboda i nesputanost krucijalni za njega. Propagira da bude to što jeste jer u ovom životu nema ništa važnije od toga. Dejvid Birn (nekadašnji frontmen grupe *Talking Heads*) u svojoj knjizi „Kako radi muzika” kaže: „... *Nije li, uostalom, tačno to da uvek radimo upravo na taj način što organizujemo izliv naših mnogobrojnih bića i dajemo mu strukturu? Nije li krajnji proizvod rezultat zajedničkog rada dvaju ili više strana naših bića? Stvaraoci često opisuju takav proces rečju „kanalisanje”, a podjednako često vide sebe kao provodnik za izvesnu silu koja kroz njih progovara. Pomišljam da je taj spoljašnji entitet – Bog, tudjin, izvor – deo samog čovekovog bića, i da je ta vrsta stvaranja zapravo savladjivanje veštine osluškivanja tog entiteta i saradnje s njim.*” Posmatrajući fotografije koje Božo Vrećo ostavlja na društvenim mrežama i šarmantne literarne minijature u opisu fotografija, shvatamo da je on zaista to što jeste – autentičan, spontan, iskren, posvećen, disciplinovan i izrazitog umetničkog nerva.

Muzika Boža Vreća, rekla bih, ne da se slušati usput niti tiho. I ne uvek sve. Svaka pesma ima boju, drugačiju emociju, atmosferu. Ono što im je zajedničko jeste da izazivaju stanje prijatne tenzije, čežnje, nedosanjanog.

„Crne oči“, jedna od najpopularnijih ili možda najizvođenijih numera na koncertima, tragična je ljubavna pesma, čija lirika, intenzivirana Božovim vokalnim performansama koje oduzimaju dah, odvodi u drevnu Bosnu, gde mladić pati u tišini jer će ljubav njegovog života uskoro biti udata za drugog čoveka. Probajte da uđete u film „Crne oči“; ja, recimo, sedim tamo za stolom u čošku i pijem čašu dobrog vina i ne ide mi se posle toga u kafanu i ne slušaju mi se stereotipne kafanske pesme... Atmosferu čini savršen sklad izmedju Boža Vreća i *Royal Street Orchestra*, dakle ljudi su iz različitih kulturnih i verskih miljea, a crno-beli spot prenosi potpunu magiju koja se odvija na sceni.

„Morate svoj posao voljeti i gledati na njega kao na milost”, zahvalan Bogu i ljudima sa kojima saradjuje, Božo Vrećo nastavlja saradnju sa velikim muzičarima i na svom poslednjem albumu „Melek”: Stefan Milenković, Vasko Atanasovski, Vasil Hadžimanov, Marko Louis, Joost Spijkers, Miroslav Tadić, Mario Batković, Eslam El-Sha'ary, Ingmar Piano Duo, Luboyna i Bane Vasić.

Album „Melek” je prema mišljenju kritičara, pravo remek delo sevdaha, ali i *world music*, jer Božo očigledno pomera granice ovih prostora.

Na „Meleku” sam se prvo zaljubila u „Volio me kao oči”, nekako je pitka i bravurozni vokal se stapa sa gitarskom pratnjom muzičkog barda Miroslava Tadića. Pesmu „Ona spava na postelji od lala” na kojoj gostuje Joost Spijkers, već smo imali priliku da čujemo preko YouTube. „*On je impresionista sevdaha, slobodan kao ptica, kao dete i volim ga zbog toga*” izjavio je za Vreća ovaj holandski umetnik koji rado interpretira sevdalinke i kaže da je sevdah za njega balakanski bluz.

Ingmar Piano Duo gostuje na pesmi „Marija”, za mene jednoj od najlepših, čiji tekst glasi:

Nadala se nadala Marija
svatovima njenim da dodju
il' će vodom doći olujnom
il' će gorom proći ukletom.

Svati njojzi plove ladjama
jedra su im bijeli ljiljani
a kormilo vijenac simbila
vesla grane džanum šimšira.

Molila se molila Marija
svatovima njenim da dodju
il' će dolinom proći bez pjesama
il' će drumom doći, a svud je tama.

Svati njojzi hode gorama
barjaci im crni gavrani
košulje im vuci raznijeli
njenom dragom srce izjeli.

U pesmi „Gdje će ti duša” atmosferu sevdaha pojačava Bane Vasić, virtuoz na harmonici, i sa Vrećovim vokalnim bravurama čini pravo remek delo koje dopire do najtananjih vibracija duha i duše.

Sve u svemu, „Melek” nimalo nije lak za slušanje; Božo Vrećo iz prvog ženskog, ali i iz prvog muškog lica izražava patnju zbog izgubljene ljubavi. Jedna od takvih pesama je i a capella „Ostala sam sama” u kojoj pesnik ističe ljubav kao smisao života:

Ostala sam sama
ni'ko me ne voli
čitav život moj je
samo žal i tama
ostala sam sama
kao cvijetak goli
kojeg vjetar nosi
i sve moje boli.

Ostala sam sama
bez ljubavi tvoje
a sav život što je
ako ljubav nije
ostala sam sama
pusti vjetar vije
bar da moju tugu
može da ubije.

*

Musica animae levamen (muzika je lek za naše duše) i neka tako i bude. Vidimo se na koncertu 15. decembra!

Snežana Joksimović

Lekturu i korekturu teksta izvršila Ivanka Joksimović

Fotografije su preuzete sa Božovog profila na Instagramu i Fb

13.11.2018.g.

PR
DIOGEN pro kultura
<http://www.diogenpro.com>